

hláská

Zvláštní číslo věnované konferenci Dějiny staveb Nečtiny 2. 4. – 4. 4. 2004

Pořadatelé

Klub Augusta Sedláčka,
Sdružení pro stavebněhistorický průzkum

Partneři

Město Plzeň,
Plzeňský kraj
Národní památkový ústav, ÚOP v Plzni,
Ústav dějin architektury Fakulty architektury ČVUT,
Západočeská univerzita v Plzni,
Západočeské muzeum v Plzni.

Vedení konference

Předseda konference : Ing. Jan Anderle

Předsedající sekci :

Hrady, zámky, tvrze Doc. PhDr. Tomáš Durdík, DrSc.

Církevní stavby Ing. Jan Sommer

Lidová architektura Mgr. Jana Berková

Města PhDr. Zdeněk Dragoun

Metodika SHP, různé Doc. ing. arch. Jiří Škabrada, Csc.

Program

Čtvrtek 1.4.

od 18. hod	ubytování účastníků, presence
19:00	večeře
20:00	zasedání přípravného výboru

Pátek 2.4.

7:00	8:30	snídaně
8:30	9:00	presence, občerstvení
9:00	9:30	zahájení
10:00	11:00	sekce hrady
11:00	11:15	přestávka
11:15	12:30	sekce hrady
12:30	13:30	oběd
13:30	15:30	sekce církevní stavby
15:30	16:00	přestávka
16:00	17:30	sekce církevní stavby
17:30	18:00	představení sborníku 2003
18:30	19:30	večeře
19:30	22:30	panelová diskuse
20:00	20:30	kulturní program

Sobota 3.4.

7:30	8:30	snídaně
8:30	10:00	sekce lidová architektura
10:00	10:30	přestávka
10:30	12:00	sekce města, sekce metodika SHP a různé
12:00	13:00	oběd
13:00	15:00	sekce metodika SHP a různé
15:00	15:30	přestávka
15:30	19:00	exkurze 1 (Hrad Bečov)
19:00	21:00	posezení a večeře ve vile Komtesa u Bečova, návštěva bečovské šibenice
22:00	24:00	panelová diskuse

Neděle 4.4.

7:00	8:00	snídaně
8:00		exkurze 2 (Krukanice, dvůr „Gigant“ v Záluží (oběd), klášter Chotěšov)
18:00		příjezd do Plzně

Výklad o sklípkových klenbách, Bor u Tachova, 2003

Paní docentka

V posledních dnech roku 2003 zemřela paní docentka Milada Radová, pro mnohé z nás milovaná a ctěná učitelka a pro všechny zanícené badatelské zájemce o historické stavby symbol vědecké erudice a metodické kvality přístupu k práci. Paní docentka sledovala osamostatnění oboru zkoumání stavebních dějin historických objektů, iniciované zejména jejími žáky, s upřímným zájmem. Pokládáme si za čest, že se aktivně zúčastnila nečtinské konference i exkurze v roce 2003. Stačila ještě připravit k tisku i příspěvek v tomto sborníku, který se zřejmě stává její poslední publikovanou prací.

SK

Dvacet let Klubu Augusta Sedláčka

Před dvaceti lety, přesně 11. ledna 1984, proběhla v technickém kabinetu Měšťanské besedy v Plzni zakládací schůze klubu, který, zaštitěn jménem velkého historika českých hradů, zámků a tvrzí, si dal za úkol sdružovat badatele a zájemce o tento obor. Tehdejší Závodní klub odborů plzeňské Škodovky nám poskytl možnost působit, byli jsme ale bedlivě sledováni, byl nám omezen počet členů hranicí dvou set, přestože zájem o členství byl větší, a tak dále. V jednáních o umožnění vzniku Klubu Augusta Sedláčka (Klub) sehrála významnou úlohu odborná garance, již Klubu poskytli v osobě Dr. Tomáše Durdíka Archeologický ústav ČSAV pod vedením doc. Miloslava Richtera. Zejména jí se tehdy podařilo přesvědčit váhající představitele odborového zařízení.

V podmínkách státu ovládaného komunisty šlo Klubu tehdy především o vytvoření prostoru k publikování prací badatelů, kteří nebyli zařazeni v oficiálních strukturách a neměli tak možnost uplatnit své výsledky. Dařilo se to na stránkách Ročenky Klubu Augusta Sedláčka, tehdy jediné periodické publikace o feudálních sídlech, která v zemi vycházela, později ve sborníku Castellologica bohémica, na němž se Klub podílel s Archeologickým ústavem akademie věd a dalšími partnery.

Převrat v roce 1989 znamenal i pro Klub uvolnění a možnost rozvoje. Přijali jsme strukturu více volně spojených poboček a ustavili se jako spolek podle nového zákona. Klub má od té doby po republice více než tři sta členů, přičemž v plzeňské části se z nich organizuje kolem dvou set. Od počátku 90. let vydáváme odborný časopis Hláška, jehož existenci si nelze představit bez úsilí redaktora Petra Rožmberského.

V podmínkách, kdy v zemi dlouhodobě chyběla platforma pro pracovní setkávání co nejširšího souboru badatelů a zájemců o historické stavby, Klub, v počátcích inspirovaný myšlenkou předsedy Dr. Josefa Milera, na sebe vzal pořádání pracovní odborné konference Dějiny staveb, která se letos dočkala již svého pátého ročníku. Za bezchybný chod vděčí konference kolektivu, který se shromažďuje kolem jejího tajemníka Ing. Petra Míky, jenž také v obtížných podmínkách nevšedním nasazením pomáhá na svět konferenčnímu sborníku.

Klubu, ani řady jeho úspěšných aktivit, by nebylo bez zakladatelské osobnosti dlouholetého předsedy Dr. Josefa Milera. Jeho předčasný úmrtí před šesti lety, když předtím Klub ztratil jinou výraznou postavu, Ing. arch. Vladimíra Švábka - Maxe, je pro nás těžkou újmou. Dobře započaté dílo ale přináší zdravé ovoce i po jejich odchodu na věčnost.

Klub Augusta Sedláčka do značné míry souzní s vlnou tichnutí ke druhu romantiky, jež u nás sílí v posledních desetiletích a která se obrací k feudálním sídlům, a mezi nimi zejména hradům. Ze stručného výčtu, jimž nelze zachytit zdaleka všechnu spolkovou činnost, však je rovněž zřejmé, že Klub vystihl směřování a potřeby daného oboru a v některých důležitých momentech se postavil do čela vývoje. Skupina mladých badatelů, kteří vyrostli na půdě Klubu, a noví nadaní mladí lidé, kteří do něj nadále přicházejí, jsou naši naděje do budoucna.

Jan Anderle

předseda Rady Klubu Augusta Sedláčka

Výstava dokumentů z historie KAS

K výročí klubu jsme připravili putovní výstavu, na níž můžete spatřit vybrané dokumenty z archivu KAS.

ZK ROH Škoda Plzeň - úsek zájmové umělecké činnosti
předložit 2x řádně vyplněné na úsek do 25.1.1985

Evidenční list kolektivu ZUČ

Název kolektivu rok založení
bor ZU (poslání - zaměření)
Počet členů celkem mužů žen

Složení kolektivu:

Sociální nebo jejich rod. příslušníci
Dělníci (i pracující)
Studenti a učňové
Členové a kandidáti KSČ
Členové ROH
Členové SSM
.....

Věkové složení:

do 20 let
od 20 do 25 let
od 25 do 30 let
od 30 do 35 let
od 35 do 40 let
od 40 do 60 let
od 60 let výše

.....
podpis vedoucího kolektivu ZUČ

Obsah sborníku 2003

- Stavebně historický průzkum v kontextu dějin staveb**
Petr Macek
- Počátky a rozvoj vědeckého výzkumu historických krovů na evropské půdě**
Jiří Bláha
- Průzkumy fasád českokrumlovských měšťanských objektů na vybraných příkladech**
Jiří Bloch
- Projekce v rukou předbřeznové státní byrokracie**
Martin Ebel
- Portál v Záboří nad Labem**
Milada Radová-Štiková
- Biskupský dvůr na Poříčí**
Kateřina Hanzlíková
- Louňovice a Domašín**
František Kašíčka
- Stavebně historický průzkum v současné praxi památkové péče**
Jiří Varhaník
- Čábuz - inventarizace lidových staveb**
Helena Treybalová
- Problém s interpretací reliktu konstrukce v podkroví kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Skutči**
František R. Václavík - Bohdan Šeda
- Das Tetzehaus in Pirna**
Kurt Milde - Jörg Möser
- Příspěvek k diskusi o možnostech dokumentace architektonických prvků**
David Otáhal - Michal Panáček
- Předběžné výsledky průzkumu západního paláce hradu Lukova**
Radim Vrla
- Příspěvek ke stavebnímu vývoji jižní budovy zámku v Poběžovicích**
Hana Hanzlíková
- Plzeňské opevnění v písemných pramenech ze 17. století**
Pavel Kodera
- Kritická poznámka k hodnocení povrchových průzkumů**
Vilém Knoll - Luděk Krčmář
- Analýza stratigrafických vztahů jako metoda výzkumu architektury**
Radek Široký - Petr Kočár
- Tábor obléhatelů z doby husitských válek u Bechyně**
Jan Kypta - Jana Richterová
- Zámecká věž v Karlových Varech**
Lubomír Zeman - Jiří Klsák
- Pozdně gotický srub v Hrádku v Kutné Hoře**
Vít Jesenský
- Brtnice - dům čp. 259**
Dana Novotná
- Nové letopočty v dějinách hradů Ptzeňského kraje**
Zdeněk Procházka
- Stavební počátky hradu v Hazlově**
Tomáš Karel - Vilém Knoll
- Hrad na Blešenském vrchu**
Zdeněk Fišera
- Dědibaby, sýpka v usedlosti čp. 4**
Jan Pešta
- Datování gotických krovů na Starém Městě v Praze**
Jiří Škabrada - Tomáš Kyncl
- Zbytky gotického krovu v domě čp. 151/I v Praze na Starém Městě**
Michael Rykl
- Přestavba usedlosti čp. 1 v Radošovicích podle projektu z roku 1866**
Dušan Řezáč - Eva Chroustovská
- Projekt znovuvýstavby domu usedlosti čp. 3 v Křinicích**
Jana Jeřábková
- Kostel Všech svatých v Horšově - románský vchod na tribunu**
Jan Anderle
- Zástavba v okolí litoměřického tzv. "gotického dvojčete"**
Milena Hauserová

Budou další sborníky na CD ?

Jako příspěvek k diskusi o elektronickém publikování, bylo k letošnímu sborníku připraveno CD. Jsou zde uloženy následující materiály:

- některé barevné obrázky a přílohy k publikovaným referátům
- barevné přílohy k referátu M Ebela : Stabilní katastrofa – informační souhrn
- texty materiálů z letošní i předchozích konferencí
- obsahy a anotace předchozích sborníků
- další informační a reklamní materiály

CD bylo připraveno narychlo a je pouze prvním přiblížením k případnému pořádnému řešení. Očekáváme Vaše připomínky a náměty k otázce elektronického publikování materiálů z konferencí.

Stabilní katastr – informační souhrn

(Meze jeho využití pro dějiny staveb)

Martin Ebel

Katastr je ve své podstatě soustavný soupis pořizovaný k daňovým účelům. Jeho záběr se historicky vyvíjel. Základem byl vždy soupis pozemků a výnosů z nich pro výpočet pozemkové daně. Měnila se však celková koncepce, poměr mezi zdaněnými a nezdaněnými skupinami majitelů, do katastru byly zařazovány i soupisy z výtěžků obchodu i živností, zvláštních věcí i práv.

V pořadí již čtvrtý katastr (po berní ruli v Čechách a lánových rejstřících na Moravě, tereziánském a josefském katastru) byl již postaven na zcela nových zásadách eliminujících nedostatky dosavadních katastrů. V přípravné etapě v letech 1815 – 1817 byly stanoveny zásady pro jeho vypracování. Základem mělo být již zhotovení přesných map, pro jejichž geodetický základ sloužila vojenská triangulace (prováděná již od roku 1807), která výsledku dodala náležitou přesnost (následně byla využita pro tzv. II. vojenské mapování). 23. prosince 1817 vydal císař František I. patent, který stanovoval pravidla nového katastru.

Mapy stabilního katastru v měřítku 1:2880 jsou odvozeny od map vojenských (1:28 800): jeden čtvereční palec je rovný ploše 1 dolnorakouského jitra. Katastrální měření v habsburské monarchii probíhalo od roku 1817 (Dolní Rakousy) do roku 1861 (ukončení práce v Tyrolech). V Čechách postupovala podrobné měření v letech 1826 – 1830 a 1837 – 1843 od jihovýchodu směrem k severozápadu, na Moravě a ve Slezsku proběhlo v letech 1824 – 1830 a 1833 – 1836.

Ve výsledku však nebyl stabilní katastr dostatečně udržován, tj. nebyla řádně vedena evidence změn parcelace a ta zanášena do map. Proto na základě zákona z roku 1869 bylo rozhodnuto o doplnění stabilního katastru – reambulací, přičemž terénní práce byly dokončeny roku 1880. Reambulovaný katastr byl již propojen s nově zakládanými pozemkovými knihami (na základě zákona z roku 1874), udržování souladu nových pozemkových knih s katastrem pak řešil zákon z roku 1883. V letech 1896 – 1897 proběhla druhá revize katastru pozemkové daně. Rozšíření významu katastru z původního daňového soupisu na širěji využitelný pozemkový katastr jako nezbytnou součást veškerých právních jednání o nemovitostech přinesl zákon č. 177/1927 (platný až do roku 1971).

Základní jednotkou byla parcela – jakákoliv viditelně označená část půdy lišící se kulturou či vlastnictvím. Parcely, na kterých byla zbudována stavení, byly vedeny jako stavební, ostatní parcely jako pozemkové, obě řady byly číslovány zvlášť (jednotné číslování parcel stavebních i pozemkových pak postupně zaváděla až instrukce z roku 1865).

Je patrné, že stabilní katastr vznikl pro zcela jiný účel, než jej nyní pro účely výzkumu dějin staveb i sídel využíváme. Jinými slovy – pro dějiny staveb využíváme jen zlomek informací, které stabilní katastr uvádí.

Základem jsou samozřejmě mapy stabilního katastru, které se dochovaly v několika řadách, s odlišnou dobou vzniku, a s odlišným režimem doplňování a které jsou dnes archivovány jednak v Ústředním archivu geodézie a katastru v Praze-Kobylisích, jednak ve Státním ústředním archivu v Praze pro Čechy a Moravském zemském archivu v Brně

pro Moravu. Pomineme-li dílčí ztráty, lze považovat za dvě nejdůležitější řady tzv. císařské otisky a indikační skici.

Státní ústřední archiv (Čechy), Moravský zemský archiv (Morava): „Indikační skici“ jsou kolorované mapy, jako na jediných jsou uváděna červeně popisná čísla. Do map byly zakresleny pozdější změny (v padesátých letech 19. stol. obvykle obrys červeně, plocha světle červeně; změny v šedesátých, eventuelně v sedmdesátých letech obvykle šrafurow, existuje však řada odchylek). Frekventovanější mapy jsou v horším fyzickém stavu. Intravilány větších měst a některých vesnic z mapování v dvacátých letech 19. století jsou v podrobnějším měřítku 1:1440, event. 1:960 i 1:720.

Ústřední archiv zeměměřičství a katastru: „Císařské otisky“. Kolorované mapy, které jako jediné zachycují autentický stav z doby uvedené na mapě. Na mapách, které jsou v dobrém fyzickém stavu, jsou zakreslena jen katastrální čísla.

Kromě zmíněných dvou řad existují ještě další, dilem neúplné řady katastrálních map, které jsou využívány v případech nedochování či špatné čitelnosti map, eventuelně při podrobnějším sledování dějin stavby či sídla. Největší význam mají následující řady:

Ústřední archiv geodézie a katastru: řada „Originální mapy stabilního katastru“ (tzv. libočanské mapy). Kolorované mapy vzniklé do roku 1843, do kterých byly zaneseny (šrafurow) dodatečné změny jako v indikační skice. Jsou uvedena pouze čísla stavebních parcel.

Státní ústřední archiv: „Staré katastrální mapy, řada A“. Kolorované mapy pozemkoknižní agentury převzaté od okresních soudů do Archivu Země české a poté do SÚA z let 1827 – 1890 (1942). V mapách většinou očíslovány stavební i pozemkové parcely. S ohledem na časté používání jsou z části v horším fyzickém stavu. Později byly do nich zakreslovány změny, což některá místa na mapách znejasňuje. Mapy nejsou dochovány pro všechny obce. Pro fond je samostatný inventář.

Státní ústřední archiv: „Staré katastrální mapy, řada B“ – nevybarvené (slepé) mapy stejného původu jako řada „A“ z let 1827 – 1895 (1907), obvykle (až na výjimky) bez dodatečných změn, v dobrém fyzickém stavu. Pro fond je samostatný inventář.

Státní ústřední archiv: „Staré katastrální mapy, řada D“ – tzv. „reambulované mapy“. Do nekolorovaných map zhruba totožných s císařským otiskem byly zakresleny reklamace krátce po roce 1865 (před reambulací od roku 1869), někdy i pozdější změny. Jsou uvedena maximálně čísla stavebních parcel. Fond má stejné signatury jako fond stabilní katastr v SÚA.

Moravský zemský archiv: „Sbírka katastrálních map“.

Autentický stav k roku uvedenému na mapě prakticky jednoznačně platí jen u císařského otisku. U ostatních řad je nutno přistupovat již s velkou obezřetností – překreslení starého stavu jsou mnohdy provedena natolik kvalitně, že není často patrný starý stav, do slepých map bylo zasahováno, aniž byl zásah vyznačen do vnošení).

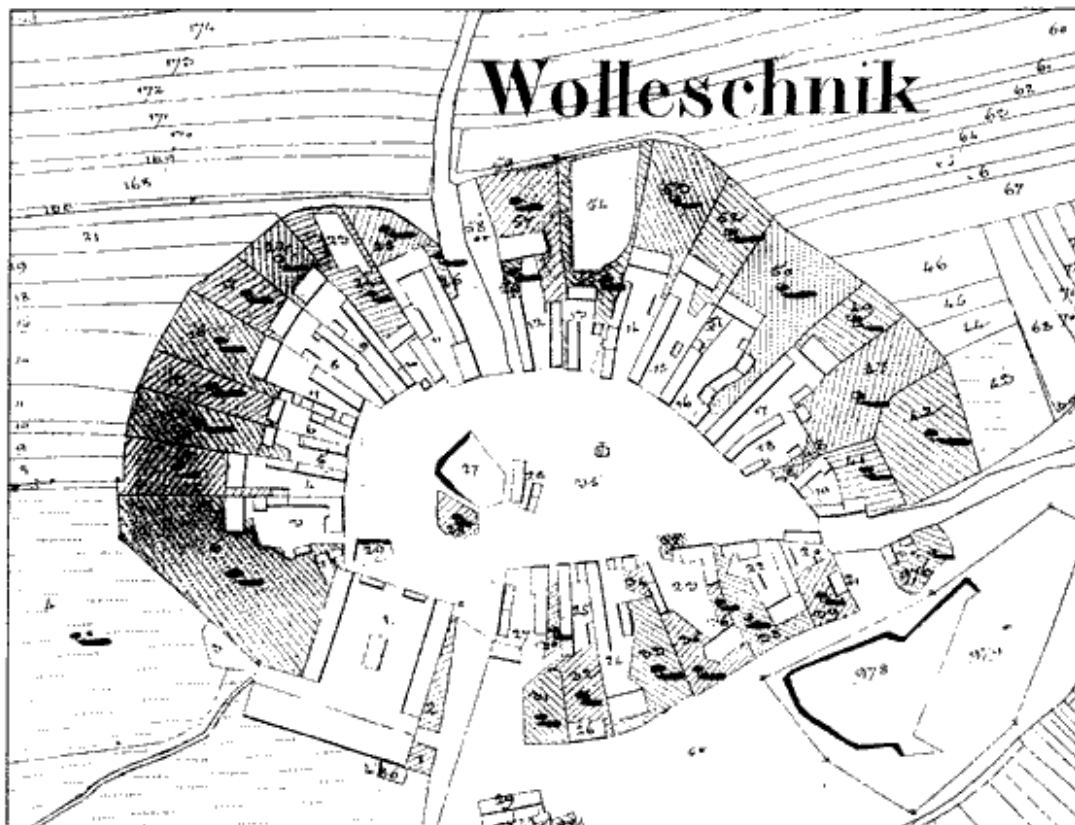
Olešník u Zlivi na Českobudějovicku. Ukázky ze čtyř katastrálních map.

Obr 1. Císařský otisk stabilního katastru. Autentický stav k roku měření (1827). [Ústřední archiv geodézie a katastru.]

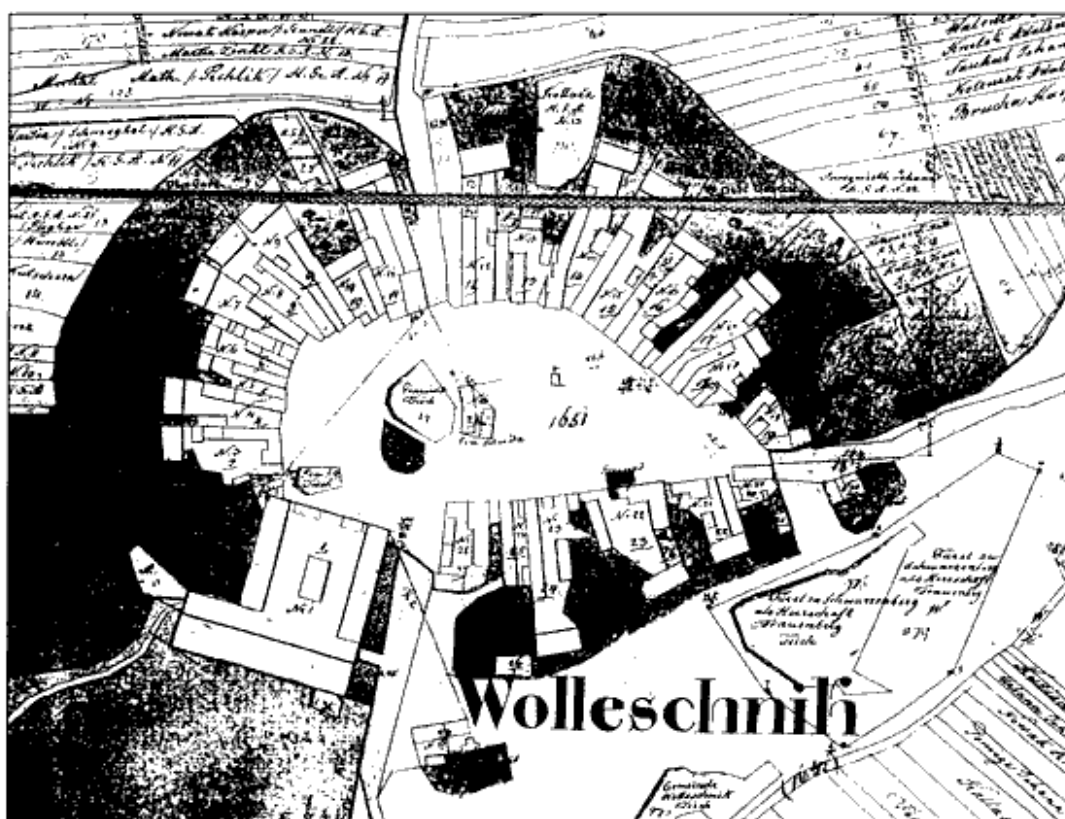
Obr. 2. Indikační skica, celá obec. Na mapě zakreslena popisná čísla a eventuelní pozdější úpravy. [SÚA, IS Bu 395.]

Obr. 3. Indikační skica, intravilán obce v podrobnějším měřítku (pouze u části jihočeských vesnic a u měst). [SÚA, IS Bu 395.]

Obr. 4. Reambulovaná mapa, podklad z roku 1827, zakresleny změny do šedesátých let 19. století. [SÚA, SKM-D, Bu 395.]

Obr 1

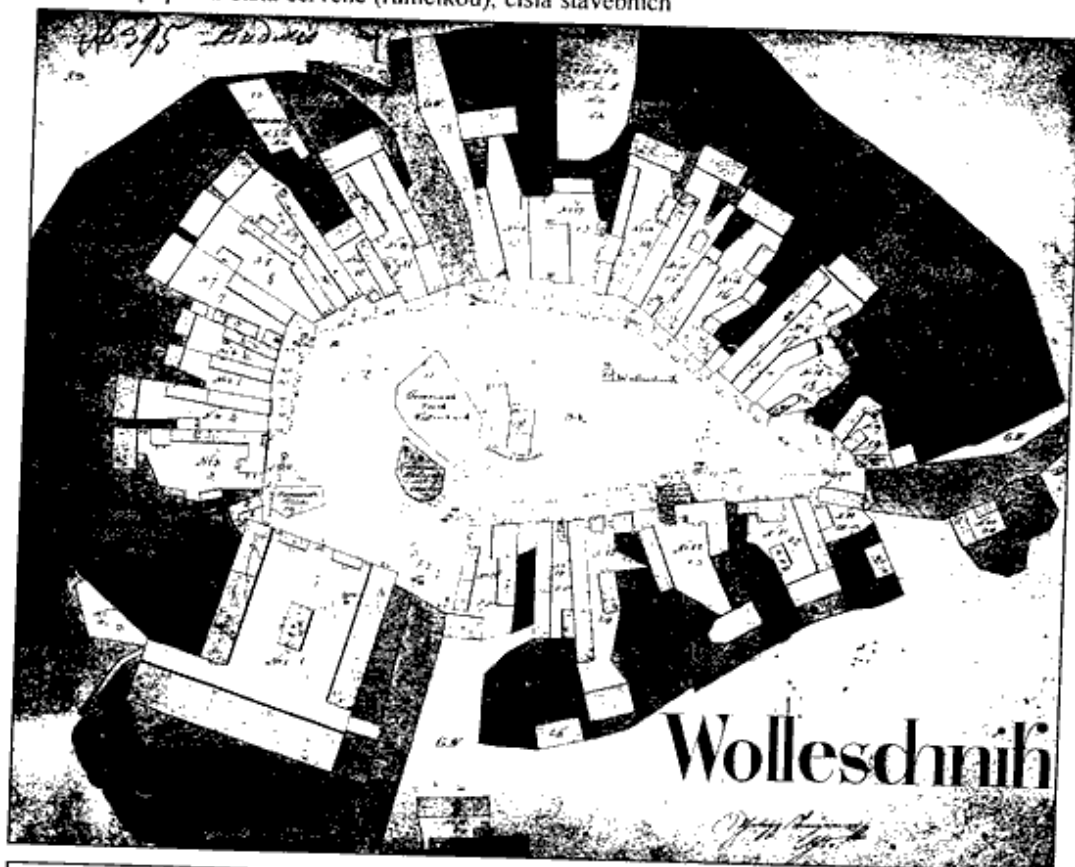
Obr 2

Používané barvy u budov: Instrukce pro vyhotovení map stabilního katastru z roku 1824 uvádí pro zděné budovy světlý karmin, veřejné budovy - tmavý karmin, dřevěné budovy světlou žlutou. V praxi však tato barevnost nebyla dodržována a spíše se přihlíželo k požární závadnosti či nezávadnosti objektu. Tradice používání červené a žluté pro vyjádření různého typu bezpečnosti či materiálu staveb je starší - byla zažitá již u map raabizačních.

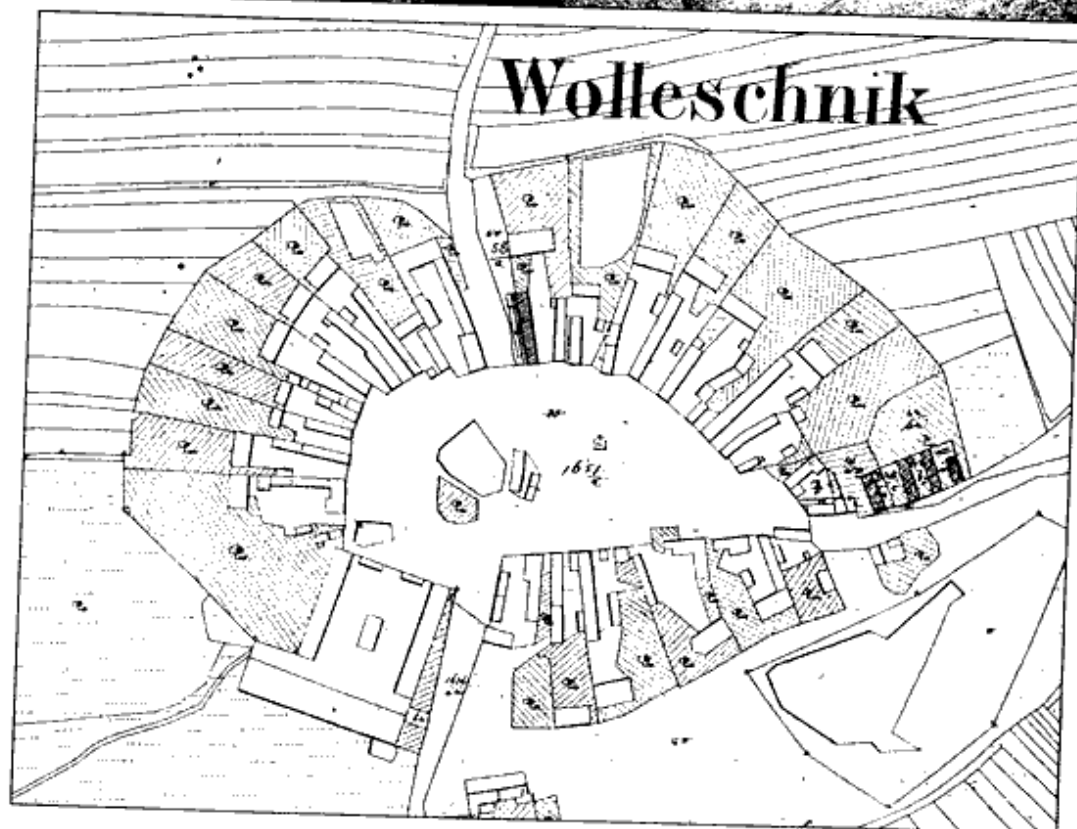
Používané barvy čísel: Na indikačních skicích jsou uváděna popisná čísla červeně (rumělkou), čísla stavebních

parcel černě, pozemkové parcely červeně. Převedení čísel stavebních parcel na popisná čísla je možné například v případě ztráty či nečitelnosti indikační skici pomocí protokolu stavebních parcel (Bauparzellenprotokoll) ve stabilním katastru (SÚA, MZA).

Další možnosti využití všech součástí archivních materiálů stabilního katastru budou rozvedeny v samostatném článku ve sborníku.

Obr 3

Obr 4

Anotace referátů

(řazení referátů je podle jmen autorů, uvedeny pouze referáty, ke kterým autoři poslali anotace)

Postup šíření technické inovace na příkladu krovů s ležatými stolicemi v Plzni

Jan Anderle

Obecně se předpokládá šíření inovace z významné velké stavby do okolí, což bylo možno předpokládat i v případě hlavního krovu kostela sv. Bartoloměje v Plzni ve vztahu k ostatní městské zástavbě. Nálezové okolnosti v plzeňských domech vyžadovaly prověření možnosti, že tomu tak v tomto konkrétním případě nemuselo být, respektive, že zdroj inovace ležel jinde. Příspěvek seznamuje s dosavadními výsledky na tomto poli.

Hradní kostel sv. Jana Buriana ve Velkém Boru

Jan Anderle – Josef Smitka

V jádře hradu ve Velkém Boru u Horažďovic byly při probíhajících stavebních úpravách odkryty pozůstatky hradního kostela.

omplexní nedestruktivní průzkum pozdně gotického dřevěného portálu v Hodinové věži na hradě Pernštejně

Jiří Bláha

Vyšetření zajímavého autentického detailu ze středověké výbavy známého moravského hradu pomocí dostupných diagnostických metod, které nevyžadují invazivní zásahy do dochované substance – povrchová rekognoscace, fotodokumentace, snímání přenosným rentgenem, termokamerou. Úspěšné dendrochronologické datování dubového materiálu do let 1474-94 oměřováním z povrchu dřeva.

Hrad Žumberk, okres Chrudim

Miroslava Cejlová - Filip Hegenbart

Výsledky povrchového průzkumu a digitální fotogrammetrie zříceniny hradu

Zaniklá kaple sv. Anny u kostela Nanebevzetí Panny Marie v Plzni

Martin Čechura

Kaple sv. Anny byla vystavěna rodinou Kašpárků z Palatina a sloužila i jako pohřební místo rodiny. Na počátku 20. století byla bez dokumentace zbořena. Část jejího interiéru byla odkryta při archeologickém výzkumu v roce 2001.

Gotická vstupní šije domu čp. 48/I na Staroměstském náměstí v Praze

Zdeněk Dragoun

Raně gotické sklepy domu byly přístupné zděnou šijí přímo z náměstí. Šije zanikla při rozšíření domu k severu o dnešní podlouhý ve vrcholné gotickém období.

Ranobarokový kostol sv. Jána Krstiteľa v Trnave

Zuzana Dzurňáková

Kostol sv. Jána Krstiteľa v Trnave je jedným z prvých príkladov ranobarokovej sakrálnej architektúry na území Slovenska. Jeho história sa spája so založením a činnosťou Trnavskej univerzity v rozpätí rokov 1629-1773. Univerzitný kostol sv.

Jána Krstiteľa patril do správy Spoločnosti Ježišovej, a preto ho možno považovať za reflexiu jezuitských kritérií, najmä z aspektu funkcie a úlohy architektonického komplexu i aplikovaného umenia. Zároveň manifestuje potridentskú estetiku, v súlade s požiadavkami na nový sakrálny priestor adekvátny pokoncilovej liturgii.

Schodišťové a skalní vstupy do hradů

Zdeněk Fišera

U řady hradů nacházíme zcela rozdílný vstup než je pouze klasickým způsobem, představující přístupovou cestu ústící přes padací most do vstupní brány. Kromě skalních hradů je zde celá řada dalších hradů, kde se hrad či jeho jádro nacházelo v těžko dostupných přírodních podmínkách. Vstupy do hradů bylo nutné řešit odlišným způsobem podle podoby terénu. U našich hradů s přítomností skalních bloků byl vstup veden většinou bokem nebo po vrcholu skalních útvarů. Vlivem odolnějších, těžko opracovatelných hornin byla tato schodiště do skály zpravidla pouze zakliněna. U jeskynních hradů byl vstup do hradu veden kromě cest horizontálně směřujících podél skalní stěny zpravidla až velmi kolmými schodišti. Tato schodiště byla většinou dřevěná, výjimečně stavěná z kamene. V přítomnosti skalnatého svahu pod jeskyní mohla být i částečně nebo zcela vysekaná do skály. Velká skupina zpravidla zahraničních hradů je svým umístěním v horách považována za horské hrady. Zcela typickým projevem většinou jejich jediného vstupu jsou často početná přístupová schodiště v kolmých srážkách hradní hory. Tyto všechny vstupy lze charakterizovat jako schodišťové vstupy. Hradní komunikace byly u našich skalních hradů zpravidla vedeny průřvou, soutěskou či kuloárem vzhůru mezi skalními stěnami. Tento soutěskový vstup do hradu však není jedinou možnou formou a nelze například podle něho hrad určit jako skalní. Skalní hrady francouzsko-německého pomezí vlivem odlišnosti terénu oproti našim hradům měly často vstup vedený bokem skalních útvarů či ostrožen a to v podobě upravených skalních převisů, sekaných schodišť nebo krátkých tunelů. U některých dalších hradů tvořil vstup do hradu vysekaný tunel, případně i bez přítomnosti schodiště. Tyto vstupy je nutné všechny rámcově považovat za skalní vstupy do hradů.

Hrad Slovenská Lupča

Ivan Gojdič – Martina Muráriková

Hrad Slovenská Lupča bol vybudovaný na skalnom ostrohu najjužnejších výbežkov Nizkých Tatier, nad údolím rieky Hron. Spomína sa už v polovici 13. storočia, kedy tu uhorský kráľ Belo IV. Podpisal výsadnú listinu pre Banskú Bystricu. O jeho najstaršej podobe sa doposiaľ vie len veľmi málo, napriek tomu, že bol uhorskými panovníkmi často navštevovaný. Popri poľovačkám sa tu venovali aj štátnickým povinnosťam, o čom svedčí i väčšie množstvo listín, podpísaných viacerými kráľmi (Štefan V., Ladislav IV., Karol Róbert, Ľudovít I., Štefan Luxemburský). Zemetrasenie v prvej polovici 15. storočia rozumilo hrad až na dodnes stojaci donjon a k nemu prislúchajúce priestory.

Archeologický, architektonicko - historický a reštaurátorský výskum, realizovaný na hrade v roku 2003, umožnil bližšie i keď určite nie do plnej hĺbky, objasniť počiatky i ďalší stavebný vývoj hradu. Potvrdili sa hypotézy, že najstarší pôdorys hradu mal tvar šošovky, ktorej dominoval v neskoršom období donjon s polozapusteným suterénom a dvoma podlažiami,

ktorý i po zemetrasení ostal centrálnou, hoci nie najvýznamnejšou hmotou hradu.

S najväčšou pravdepodobnosťou, krátko po zemetrasení, za vlády Mateja Korvína, ktorý sa na hrade zdržiaval, došlo k jeho obnove a to už v duchu vrcholiacej gotiky a nastupujúcej renesancie. Po obvode zvyšku starších architektur vznikli nové priestory, ktoré z najohrozenejšieho smeru, z východu, chránili mohutné a okolité palácové priestory prevyšujúca delová veža. Napriek postupnej strate postavenia hradu sa jeho stavebný vývoj nezastavil. V prvej polovici 16. storočia dochádza k úplnému presmerovaniu prístupových trás a významnému uplatneniu sa renesancie na novom barbakanovom predbráni, ktoré sa svojimi postupnými nadstavbami stalo najúčinnjším obranným prvkom hradu. Budovanie ďalších priestorov v renesancii, ktoré postupne vyplnili celú plochu návršia, vytvorilo súčasnú podobu hradu s horným šoškovitým nádvorím, obklopenými arkádovými chodbami a s veľkým dvorným nádvorím, chráneným renesančným opevnením. Barokové, ba aj neoslohové prestavby v 19. storočí rešpektovali staršie stavebné fázy hradu, ktorý sa približne s 20 gotickými a renesančnými portálmi, arkierom s pozoruhodnou kamenárskou výzdobou, množstvom zachovaných prevetov a obranných prvkov radí k najhodnotnejším a najautentickejším hradom Slovenska.

Informace o obnově historického mostu přes řeku Mži ve Stříbře.

Hana Hanzlíková

Po rehabilitaci vnějšího pláště věže na jižní straně historického mostu přes řeku Mži ve Stříbře (prezentováno na konferenci Nečtiny 2002) pokračovaly záchranné práce na jeho vlastní konstrukci. Dokumentováno a hodnoceno bylo autentické technické řešení izolací i původní mostovky spolu s vazbou na starší jádro jmenované věže.

Kolik a jakých průzkumů a dokumentace je potřeba v památkářské praxi?

Vít Jesenský

Jaký počet a druhy průzkumů a dokumentace (p+d) jsou požadovány, realizovány a užívány v rámci památkářské činnosti? Jaké jsou nejvýraznější rozpory mezi potřebami a realizací co do druhů průzkumů? Kdo jsou realizátoři p+d? Existují souvislosti mezi p+d, jejich druhem, jejich realizátory a památkářským posuzováním a jeho rozsahem? Podobné otázky nebyly dosud řešeny u nás a v zahraničí výjimečně, ačkoliv jsou klíčové minimálně pro rozhodování o zajištění oblastí p+d jako podstatné části památkové péče (díleč průzkumů a dokumentace nemovitých památek vzhledem k činnosti památkových architektů). Autor se pokusil najít věrohodné odpovědi na výše uvedené problémy ve formě díleč dotazníkového výzkumu realizovaného v rámci úkolu institucionálního výzkumu Národního památkového ústavu - územního odborného pracoviště středních Čech v roce 2003.

Archeologický výzkum kostela sv. Jiří v Horním Slavkově

Tomáš Jirát

Kostel v Horním Slavkově převzal pravděpodobně úlohu starší stavby, jejíž podobu neznáme. Nepříliš vhodné strategické místo ve strmém severojižním svahu bylo vyváženo množstvím stílen, které udělaly z kostela regulérní pevnost. Doba stavby spadá do první poloviny 16. století. Letopočet 1520 vtesaný do kvádrů v severním opěráku presbyteria a do překladu okénka původní severní věže koresponduje patrně s dokončením první fáze výstavby kostela. Využití obranných zařízení na sakrální stavbě činí z kostela jedinečný příklad kostelního hradu. Archeologický výzkum kostela probíhá od roku 2001. Nejdříve

byly otevřeny dvě sondy na jižní straně kostela a jedna na severní straně. Poté proběhl archeologický výzkum v interiéru stavby, kde bylo otevřeno šest sond. Při zatím poslední etapě byla otevřena sonda u západní věže kostela. Kromě získaných poznatků o způsobu stavby kostela bylo v průběhu výzkumu odkryto na sedmdesát pohřbů.

Feudální sídlo ve Vlachově Březí a jeho stavební proměny

František Kašíčka

Feudální sídlo ve Vlachově Březí, doložené od 13. století, prošlo výraznými proměnami zejména v období domácích válek za vlády Jiřího z Poděbrad. Tehdy nabylo podoby hrádku s věžemi, které zůstaly v dispozici zčásti uchovány i po přestavbě sídla na renesanční zámek a další přestavbě raně barokní, jež proměnu objektu završila.

Archeologický výzkum kostela sv. Mikuláše pod vrchem Krudum

Jiří Klisák

Zaniklý kostel sv. Mikuláše stál na křižovatec středověkých cest na katastru bývalé obce Třidomí nedaleko Hruškové ve Slavkovském lese. První historická zmínka o kostele se váže k roku 1253, kdy se stal majetkem řádu křižovníků s červenou hvězdou společně s dalšími (dnes vesměs zaniklými) kostely v okolí Lokte. Zánik kostela spadá do období I. poloviny 16. století. Lokalita byla v minulosti narušena četnými výkopy. Archeologický výzkum zde probíhá od roku 2002. Dosavadní archeologické práce rozkryly půdorys stavby o protáhlé pravouhlé hlavní lodi se dvěma asymetrickými vstupy o rozměrech cca 15 x 13 metrů, na niž se na východě připojuje užší pravouhlý presbytář o rozměrech 11 x 10 metrů. V interiéru kostela se dochovaly zbytky podlah a omítek, torza oltářů a řada kamenných architektonických článků.

Palác hradu v Hazlově - příspěvek k možnostem hloubkového průzkumu

Tomáš Karel - Vilém Knoll

Areál zámku v Hazlově (okres Cheb) je výsledkem velmi složitého stavebního vývoje. Jeho počátky jsou svázané s románským kostelem a ministeriálním sídlem. Známé jsou slohové etapy pozdně gotické, renesanční, barokní a klasicistní. V posledním půlstoletí celý areál chátrá a vlivem destrukcí dochází k samovolnému „hloubkovému průzkumu“. Sledování zříceniny v jejím nestabilizovaném stavu může přinést řadu informací ke stavebnímu vývoji, které však mají velmi omezené trvání. Právě k počátkům stavebního vývoje sahajícím do románského období a složitosti odhalovaných stratigrafických vztahů je příspěvek věnován. Cílem bylo přinést multioborový pohled kombinující možnosti archivního, archeologického a stavebně historického hloubkového průzkumu.

Stavební dějiny zlínského zámku

Jiří Kohoutek, Radim Vrta

V rámci současných stavebních úprav zlínského zámku byl proveden díleč archeologický a stavebně historický průzkum, na základě kterého lze rámcově stanovit základní schéma stavebního vývoje objektu. V závěru 15. století zde vzniká velká, kamenná tvrz s trojprostorovým palácem a věží u brány, v 16. století dochází k výstavbě dalšího traktu. Stavební úpravy po poškození tvrze za třicetileté války již zachycují nejstarší dochované veduty. Koncem 18. století dochází k radikální pozdněbarokní přestavbě, dnešní stav je pak výsledkem výrazných a ne příliš šťastných úprav z průběhu 20. století, které vrcholí v současné době.

Dubové dřevo v historických konstrukcích a možnosti jeho dendrochronologického datování. (prezentován bude jen poster)

M. Rybniček, J. Vrbová, T. Kyncl

Převážná většina historických dřevěných stavebních konstrukcí v České republice je vyrobena z jehličnatého dřeva, dřevo z listnáčů (takřka výhradně dubu) se vyskytuje zřídka. Existují však některé typy konstrukcí (např. zvonové stolice), ve kterých dubové dřevo naopak převažuje. Dostupnost standardní chronologie pro datování této dřeviny je proto stejně důležitá jako v případě již dříve sestavených standardů jehličnatých dřevin. Základ standardní chronologie dubu sestavila již v letech 1997 - 2001 Jitka Dvorská z Archeologického ústavu AVČR. Její takřka 1500 let dlouhý standard byl založen takřka výhradně na datech pocházejících z archeologických vykopávek a jeho mladší části, klíčové pro datování staveb, byly zastoupeny pouze omezeným množstvím vzorků. Tento materiál byl však systematicky shromažďován na Botanickém ústavu AVČR, kde vznikl samostatný standard. Teprve v nedávné době se zásluhou Michala Rybnička z MZLU v Brně podařilo oba datové soubory spojit a sestavit společnou chronologii reprezentující období 473 - 2000. Poster dále přináší informace o zastoupení dubového dřeva v jednotlivých typech konstrukcí a o možnostech dalšího prodloužení a zkvalitnění národního standardu.

K možnostem dokumentace historických staveb na příkladu Brna

Petr Holub, Václav Kolařík, David Merta, Marek Peška

Společnost Archaia Brno ukončila tříletý grantový projekt „Středověký měšťanský dům v Brně“, který se pokusil shrnout problematiku středověké profánní architektury obsažené jak ve stojících domech, tak i jejich reliktech odkrytých archeologickými výzkumy. Projekt řešitele mimo jiné postavil před problematiku co možná nejobsažnější a neobjektivnější dokumentace. Ta prošla vývojem od metodiky společnosti (kresebná, písemná, fotografická i videodokumentace), za využití fotogrammetrie, geodetického zaměřování prostor, až po využití 3D scanneru.

Hrázděné podstřešní patro Velké věže na hradě Kost

Michal Panáček

Soustředěný výzkum Velké věže na hradě Kost přinesl na sklonku roku 2003 zajímavé zjištění podstatně doplňující dosavadní představy o stavební podobě jejích nejvyšších partií. Byly zjištěny stopy dnes nedochovaných dřevěných konstrukcí, dovolující vytvořit nový model původní podoby podstřešního patra. Dosavadní úvahy doposud předpokládaly existenci posledního kamenného patra s otevřeným ochozem v síle zdiva krytým taktéž kamennou předprsní na mírně vysazené obloukové římsě věže. Nové poznatky však jasně dokazují, že poslední patro bylo původně postaveno z hrázděného zdiva, jehož části zanechaly negativní otisky nebo byly přímo zazděny do nových cihelných stěn vybudovaných pravděpodobně na konci 17. století v souvislosti se snášením kamenné předprsně ochozu a celkové stabilizaci koruny zdiva věže. Vnitřní prostor byl také původně nejméně třemi příčkami rozdělen na menší prostory s prkennou podlahou. Příčky byly pravděpodobně odstraněny až při zřizování současného zastřešení věže v polovině 19. století.

Dům usedlosti čp. 27 ve Vinarech u Vysokého Mýta

Lukáš Pavlík

Venkovský dům se starobylým typem prostorové skladby a relativně vysokou (cca 3m) roubenou světnicí pocházející pravděpodobně z přelomu 17. a 18. století.

Renesanční mlýn Cimburk u Kutné Hory

Jan Pešta

Zříceniny mlýna Cimburk jsou dokladem výstavně předbělohorské venkovské architektury Kutnohorska. K jejich identifikaci přispěl podrobný stavebně historický průzkum.

Výzkumný projekt „Měšťanský dům středověkého Brna“ – výsledky a výhledy

Rudolf Procházka

Výsledky tříletého projektu hrazeného MKČR. Katalogizováno 75 profánních středověkých staveb, další dvě desítky fragmentů zachyceny v rámci drobných archeologických výzkumů. Časové rozpětí 1. pol. 13. – pol. 16. stol.

Velká věž hradu Okoře

Vladislav Razím

Podle dosavadních názorů předcházela stavbě hlavní věže hradu Okoře u Prahy z doby kolem poloviny 14. století oktagonální raně gotická kaple, respektive kaplová věž. Při stavbě věže ve 14. století měla být západní část této kaple zbořena a východní část zdivem věže obestavěna. Tato nová věž je pokládána za obytnou (donjon), jednu z největších svého druhu u nás. Průzkum věže, jehož výsledky shrnuje referát, přináší nový pohled na uvedený vývoj této stavby, zajímavý zejména metodicky.

Počátky tribun ve venkovských románských kostelech. Pokus o diskusi na základě výpovědi hmotných pramenů

Jan Sommer

Tribuny českých venkovských kostelů románské doby jsou nejčastěji chápány jako místo, z něhož vlastník kostela přihlížel bohoslužbám. Přitom se obvykle předpokládá, že románský vlastnický kostel vznikl jako doplněk již existujícího rodového sídla vlastníka vsi. S touto teorií je však v nesouladu několik skutečností, dosud spíše pomíjených. Po jejich nástinu následuje diskusní příspěvek, v němž se naznačuje možnost, že alespoň prvotní venkovské tribunové kostely vznikaly s cílem umožnit knížeti účast na bohoslužbě při jeho předpokládané návštěvě lokality v rámci správních úkonů. Během 12. století zřejmě postupně šlechtici mohli užívat tribunu jako vlastní, zprvu ovšem v zastoupení knížete, který je konec konců mohl i patronátním právem pověřovat jako své delegáty. Ve stručnosti jsou probrány i některé další funkce tribun, doložené v jiných částech střední Evropy, jakož i pozdější středověký vývoj (panské oratoře, zpěvácké kúry), z něhož by snad po dalším studiu bylo možné zpětně upřesňovat interpretaci prvotních tribun na českém venkově.

Soupis prvků jako součást elaborátu SHP. Efektivní nástroj analýzy stavební památky?

Jan Sommer

Soupis (hodnotných) prvků je součástí elaborátu standardního SHP, zaměřenou na praktické využití v památkové péči. K úvaze a k diskusi se předkládá možnost navázat také v našich podmínkách na metodu "Raumbuch". Uvádí se několik

příkladů formalizovaných soupisů prvků, užitých v našich podmínkách jak v rámci SHP, tak v projekční praxi při opravách památek. Ve stručnosti se probírají přednosti a komplikace několika základních řešení a ke zvážení a případnému využití se předkládá návrh tabulky prvků, do níž jsou shrnuty jak údaje o pozici prvku, odkazy na dokumentaci, charakteristika stavu a návrh opatření a dalších průzkumů. Předpokládá se, že takové uspořádání může být přehledné pro operativní využití při často hektické práci v památkové péči, v projekční, stavební i restaurátorské praxi.

Kostel sv. Michaela v Chrudimi

Bohdan Šeda

Příspěvek shrnuje výsledky SHP původně hřbitovního kostela postaveného na Novém městě, bývalém předměstí v severním předpolí města Chrudimi.

Kostel byl postaven jako novostavba v letech 1519-1521 patrně členem pardubické perněstejské huti. Záhy po dokončení bylo přistavěno jižní schodiště s lichými rosetami a již renesančně profilovaným zábradlím. V průběhu 16. stol. postavena západní předsíň. V 70. letech 17. století postavena kruchtta, kazatelna, sev. boční oltář a patrně postavena sakristie s jižním štítem. V roce 1811 po požáru nový sanktusník a krov lodí. Opravy v letech 1856-7, 1896, 1914.

Kostel je typickým zástupcem středně velkého jednodušního kostela bez věže, s vysokými štíty a sanktusníkem na střeše lodí. Tento typ je v regionu pro danou dobu častý. Kvalitou a originalitou provedení však podobné stavby převyšuje. Zásadní hodnotou stavby je vysoká míra zachování autentických konstrukcí z doby výstavby. Z hodnotných detailů je třeba jmenovat západní přetínaný portál, původní kružby všech 11 oken, klenební systém lodí a presbytáře, dvě gotické oltářní menzy, krov presbytáře, atd.

Na základě komparace archivních zpráv, dendrochronologického datování a nálezů na stavbě samé byl podniknut pokus o podrobnější hypotetickou rekonstrukci postupu výstavby kostela.

Zajímavosti roubené světnice domu čp. 4 ve Vítějovicích u Prachatic

Jiří Škabrada

Dnes nejstarší známý vesnický srub z domu, který byl (oproti dnešku) součástí zcela odlišné sociální a sídelní situace.

Hrad Boskovice kolem r. 1400

Jan Štětina

Rekonstrukce původního půdorysu plášťové hradby jádra. Výškové propozice hradby jádra, v západní části asi zvýšené do podoby štítové hradby. Rozsah původního paláce a další zástavby, jeho patrování a architektonické prvky. Otázka existence parkánu a přístupu do hradu.

Krypta v kapli hradu Bečova?

Jiří Varhaník

Úvahy o kryptě v bečovské hradní kapli se odvíjejí od mylné interpretace druhotně přepatrované kaple v popisu z 19. století.

Stopy starší stropní konstrukce nad kruchtou kostela Nejsvětější Trojice ve Smečně

Eva Volfová

Při opravě krovu byly zjištěny v podkrovní kostela pozůstatky zaniklé stropní konstrukce, která alespoň v části stavby předcházela stávající. Na bocích západního štítu z vnitřní strany vystupují nad rub klenby fragmenty interiérové výmalby, k níž bezpochyby patřila i příslušná část stropní konstrukce, která

však byla snesena a nahrazena stávající. Příspěvek mapuje rozsah stop zaniklých konstrukcí a hledá předpokládaný smysl a podobu překonané stavební etapy kostela.

Průzkum fasády presbytáře kostela v Solci

Eva Vyletová

Kostel v Solci u Mnichova Hradiště představuje stavbu s vzácně dochovanými autentickými omítkovými vrstvami z gotické a renesanční stavební fáze na průčelí, které nebyly dosud dotčeny restaurátorskými a rekonstrukčními zásahy. Při restaurátorském průzkumu byly odstraněny dodatečné plenty, vyrovnávající původní nepravidelnosti fasády. Průzkum odhalil řadu zajímavých detailů původního provedení stavby včetně úpravy povrchů. Z renesanční úpravy se zachovaly podstatné části omítek, dokládající podobu renesanční fasády, která kombinovala kletovanou omítku s pásy sgrafita dvou odlišných vzorů, s rytým barevně pojednaným dekorem vlysu v podřímí a dvoubarevnými paprscitými pruhy v okenních špaletách.

Patricijské domy v Jáchymově, nová zjištění

Lubomír Zeman

V horním městě Jáchymově se z jeho nejslavnějšího období, z první poloviny 16. století, dochovalo značné množství bohatých patricijských domů. Jejich tvář byla do určité míry zastřešena úpravami po osudném požáru města roku 1873. Přesto jsou interiéry renesančních domů dochovány v neuvěřitelně intaktním stavu. Nejvýznamnější domy se nacházejí podél horní části náměstí. V zástavbě pod budovou radnice vyniká jako jeden z nejceněnějších dům čp. 8. Dům pochází pravděpodobně již z první fáze výstavby horního města, z doby kolem roku 1520. Téměř naproti stojí dům čp. 143. Známý je zejména svými sklípkovými klenbami. Pochází rovněž z nejstaršího období města Jáchymova, kolem roku 1520 a je nejvýznamnější ukázkou produkce saské pozdní gotiky v českých zemích.

Sobotní exkurze

Šibenice v Bečově nad Teplou

Petr Sokol

Pozůstatky šibenice v Bečově nad Teplou (okr. Karlovy Vary) jsou ojedinělou hmotnou památkou hrdelního soudnictví raného novověku. Na našem území se dochovalo dodnes jen několik těchto reliktnů (např. Horní Slavkov, Nepomuk, Blatná, Železný Brod). Zpravidla byly tyto objekty bořeny v závěru 18. či v průběhu 19. století, z Dolního Slezska jsou známy i případy, kdy šibenice zanikly až ve století minulém.

O bečovské šibenici či výkonu hrdelního práva v Bečově nejsou dosud známy žádné konkrétní údaje z archivních pramenů ani literatury. Bečov hrdelní právo obdržel r. 1399 a přišel o něj v druhé polovině 18. století (pravděpodobně v 60. letech za tereziánských reforem soudnictví). Poté tedy zaniká i funkce šibenice.

V letech 2002 - 2003 se na bečovské šibenici uskutečnil archeologický výzkum, který provedlo archeologické oddělení NpÚ ú.o.p. v Plzni. Důvodem byl záměr na vybudování naučné stezky, které měla být šibenice součástí a v souvislosti s tím i odborné záměry. V českých zemích nebyl dosud takovýto objekt archeologicky zkoumán, výzkumy se dotkly jen pohřbů popravených osob (např. Vodňany, pravděpodobně Čelákovice). Ojedinělé výzkumy šibenic, objektů, které úzce souvisely s výkonem hrdelního práva a ve své době tvořily početný prvek v krajině, jsou známy např. z Polska, Německa, Švýcarska či Dánska.

Při vyhodnocování archeologického výzkumu byla pozornost věnována zjištění, která může takovýto výzkum šibenice přinést, např. o vzhledu šibenice, jejím zániku či způsobu nakládání s pozůstatky popravených osob. Součástí vyhodnocení výsledků výzkumu byl i souhrn dosavadních poznatků z výzkumů šibenic v zahraničí, přičemž nejde vždy jen o výzkumy archeologické, ale i historické či topografické. Tyto poznatky se týkají poloh šibenic, jejich vzhledu, okolností zániku, druhů archeologických nálezů, které výzkumy těchto objektů přinášejí, zejména pak kosterním nálezům (včetně zjištění z výzkumů pohřebišť popravených osob) a jejich zvláštnostem.

Výzkum reliktnů bečovské šibenice zjistil přesné rozměry objektu, charakter zdíva, způsob založení i úroveň původního terénu. Potvrdil též způsob nakládání s pozůstatky popravených osob. Ve vnitřním prostoru byly nalezeny jednotlivé lidské kosti patřící několika osobám. Pozůstatky popravených osob nebyly řádně pohřbívány, ale jen zahrabávány uvnitř či v okolí šibenice nebo ponechány na povrchu. Ze sutě uvnitř šibenice, která celý objekt po zániku uzavřela, bylo získáno několik keramických zlomků, které lze jen hrubě datovat do období raného novověku (pravděpodobně 18. stol.)

Zdíva šibenice, zděná nepravidelně z různě velkých bloků a kamenů žuly na vápennou maltu, bylo založeno jen mělce do rozvolněného skalnatého podloží, při hranách srázů dokonce rovnou na povrchu. Drobný předzáklad byl vybudován jen místy. Původní terén byl vně

i uvnitř o cca 0,5 m níže než terén současný. Po výzkumu byl tento rozdíl snížen o ca 30 - 40 cm v celém prostoru šibenice odstraněním části sutě, nutnosti bude v brzké době zpevnění rozvolněných částí zdíva. Vchod do šibenice se 2 kamennými schody byl obrácen symbolicky směrem k městu a zámku.

Bečovská šibenice je ukázkou šibenic kruhového půdorysu. Výška obvodového zdíva těchto objektů byla cca 3 m, z této zdi vyrůstaly obvykle 3 pilíře nahoře spojené břevny sloužícími k věšení odsouzcenců. Odsouzenec byl vyveden k těmto břevnům po žebříku. Do šibenice vedl vchod s uzamykatelnými dveřmi, aby se zamezilo krádežím oběšenců či jiných magických předmětů. Jiným typem zděných šibenic byly šibenice pravoúhlého půdorysu se 4 pilíři, existovaly i šibenice vícebokého či jen trojúhelníkovitého půdorysu. Byly zděné z kamene, méně byly užívány cihly, a to jen jako příměs do kamenného zdíva.

Zděné šibenice se začaly objevovat až od přelomu 15. a 16. století. Do této doby je také možné klást vznik šibenice bečovské. Ve starších dobách se uplatňovaly jednodušší šibenice dřevěné konstrukce, jejichž umístění se nezdálo lišit od pozdějších poloh šibenic zděných (např. Horní Slavkov). Obecně však byly šibenice situovány na dobře viditelná místa za městem, na kopce či návrší v blízkosti cest. Ukázkou výrazně dominantního umístění je právě bečovská šibenice, obdobnou polohu nemá žádná z u nás dochovaných šibenic i většina těchto objektů v zahraničí.

Naučná stezka „Šibeniční vrch“, jejíž hlavní součástí jsou odkryté relikty šibenice, byla slavnostně otevřena 26. dubna 2003. Stezka je věnována rituálům spjatým s výkonem hrdelních trestů v raném novověku (16. - 18. století). Využívá přitom částečně i původní cestu vedoucí k této šibenici.

Na vzniku cesty, dlouhé cca 1 km a přibližující tuto stránku historie v autentickém prostředí, se podílely archeologické oddělení NpÚ ú.o.p. v Plzni, město Bečov nad Teplou a Správa státního hradu a zámku Bečov. Realizace proběhla v letech 2002 - 2003. V současné době je již zpracován návrh na zapsání lokality do Ústředního seznamu nemovitých kulturních památek.

P. Sokol

Hrad Bečov

Hrad v Bečově nad Teplou, jedna z našich nejvýznamnějších hradních staveb, je předmětem zájmu badatelů od počátků vědeckého zkoumání feudálních sídel v Čechách v 1. polovině 19. století. Za tu dobu byl shromážděn úctyhodný soubor informací o stavbě a jejích dějinách, přetrvávala však řada nedořešených otázek, sporných interpretací a představ. Na základě podrobného nedestruktivního průzkumu podstatné části objektu, tzv. horního hradu, doplněného široce pojatým dendrochronologickým datováním dřevěných konstrukcí (provedl Josef Kyncl) se zdařilo část problémů vyřešit, některé přetrvávají a další vlivem hlubšího vhledu nově vyvstaly. Aktuální článek mapuje aktuální stav poznání zvláště s ohledem na středověké etapy stavebního vývoje.

Hrad, jehož stavebníky byli příslušníci významného rodu z Oseka - Rýzmburka, který zde měl své hospodářské zájmy spojené zejména s těžbou rud v Císařském lese, se vyvíjel na ostrožně nad řekou Teplá. Dvoudílný areál odděloval mohutný šijový příkop. Za příkopem se rozkládalo předhradí, nad nímž strmělo jádro hradu založené na zvýšeném hřbetu ostrožny, kterému na opyši dominovaly rozsáhlé skalní výchozy nesoucí posléze tzv. horní hrad. Značně protáhlý areál hradního jádra, obklopený obvodovou hradbou, která je dosud datována archeologicky jen rámcově do 14. století, obsahoval v čele směrem k šijovému příkopu mohutnou válcovou věž v posici bergfritu. Z věže se zachovala jen spodní část a dosud nemáme vodítka k její přesnější dataci, ani ke komplexnímu poznání jejích funkcí. V souvislosti s doloženým vývojem částí hradního jádra a v kontextu známých dobových pramenů je vznik hradu, zmíněného poprvé k roku 1341, kláden do období vlády krále Jana Lucemburského (1310 - 1346) a domněle spojován s jejími specifiky. Hypoteticky pak lze výstavbu věže klást do těchto počátků. V blízkosti věže, v jejím severovýchodním sousedství, se nacházel vstup do hradního jádra, který měl zřejmě podobu kulisové brány, jak předpokládáme na základě plánu z roku 1659. Prostor mezi věží a horním hradem, který nyní zaujímají tzv. Pluhovské domy projevující se svojí pozdně gotickou respektive gotickorenesanční fází, je z hlediska počátečních etap hradu nepoznan.

Horní hrad tvoří tzv. kaplová věž, donjon a spojovací křídlo. Poznání vývoje této části hradu se opírá o podrobný rozbor stavby a dendrochronologické datování jejích dřevěných částí. Kaplová věž byla postavena roku 1352 nebo brzy po tom (s ohledem na možné prosychání mýceného dřeva) jako obytná věž umístěná na nejvyšším místě celého areálu. Stejná data s ní je patrně také přílehlý úsek obvodové hradby. Podle změněného záměru, jak ukazuje vztah k obvodové hradbě, vznikl záhy po roce 1356 velkoryseji pojatý donjon a ve vazbě na to, zřejmě mezi léty 1352 a 1357, byla do prostoru bývalých tří spodních podlaží starší obytné věže vložena kaple zastropená nově dvěma poli žebrové křížové klenby. V kapli byla zřízena zděná tribuna. Křížově klenutý prostor pod ní v přízemí kaple sloužil, jak se zdá, jako hrobka a podle bývalého stavebního řešení zřejmě byl již s tímto úmyslem budován. Celá kaple byla brzy po svém vzniku náročně vyzdobena malbami. Dosud nedořešenou otázkou je

možnost komunikačního propojení donjonu s tribunou kaple. Prvotní uspořádání tribuny s nástupem po schodišti z přízemí ze směru od staršího vstupu na východní straně spojení s donjonem nenaznačuje. Před rokem 1400 došlo k závažnému poškození kaplové věže, pravděpodobně zemětřesením. Trhliny ve zdivu byly vytmeleny a obnovena výmalba. Práce nejspíše předcházely vysvěcení kaple Navštívení P. Marie, o němž je zpráva z roku 1400. Kaple byla v provozu také za pozdější vlády Pluhů z Rabštejna, kteří byli protestanty. Jim lze mj. připsat úpravu výzdoby interiéru v duchu nového ritu a renesanční rekonstrukci horní části kaplové věže, provedené již ve stylu renesance, jejíž projev zde byl formován saskými vlivy. Stavební rozvoj kaplové věže, tak jako na celém hradě, ukončila emigrace Kašpara Pluha roku 1547 v důsledku neúspěchu stavovského odboje.

Výstavbou brzy po roce 1356 se hlavním residenčním objektem vrcholně gotického hradu zřejmě stal čtyřpodlažní mohutný donjon. Jeho mimořádnost v našich poměrech netkví ani tak absolutních rozměrech objektu v rámci stavebního typu, jehož je co do výbavy vrcholným a zároveň pozdním reprezentantem, jako v dochování relativně celistvé středověké dispozice z doby počáteční stavební etapy, včetně pozůstatků otopných zařízení, dřevěných stropů, zbytků deštění stěn, výbavy okenních nik, omítek a malířské výzdoby. Vchod donjonu byl umístěn v 1. patře ve východní stěně a jednotlivá podlaží propojovalo dřevěné dvouramenné schodnicové schodiště s podestou v severozápadním koutě síně. Všechna čtyři podlaží stavby měla obdobnou dispozici složenou ze síně (ve 4. podlaží dále členěné hrázděnou příčkou) a ze dvou komnat. Všechna také byla podle umístění otopných zařízení - koutových krbů, určena k obývání, což není v našich podmínkách obvyklé a vzbuzuje otázku, zda byla obytná kapacita stavby vůbec kdy využita. Jádrem residence patrně bylo 2. patro, v jehož komnatách byly shledány pozůstatky deštění stěn z počátků stavby. V objektu jsou patrné následné úpravy, z nichž markantní je zejména pozdně gotická fáze ovlivněná saským stylem a renesanční etapa, která spadá do rozmezí let 1537 a 1547. Ta se dotkla 1. a hlavně 2. patra, kde zanechala v místnosti s tehdy zřízeným arkýřem soubor nástěnných maleb. Stáří a mimořádná kvalita řadí malby k nejvýznamnějším dílům svého druhu u nás.

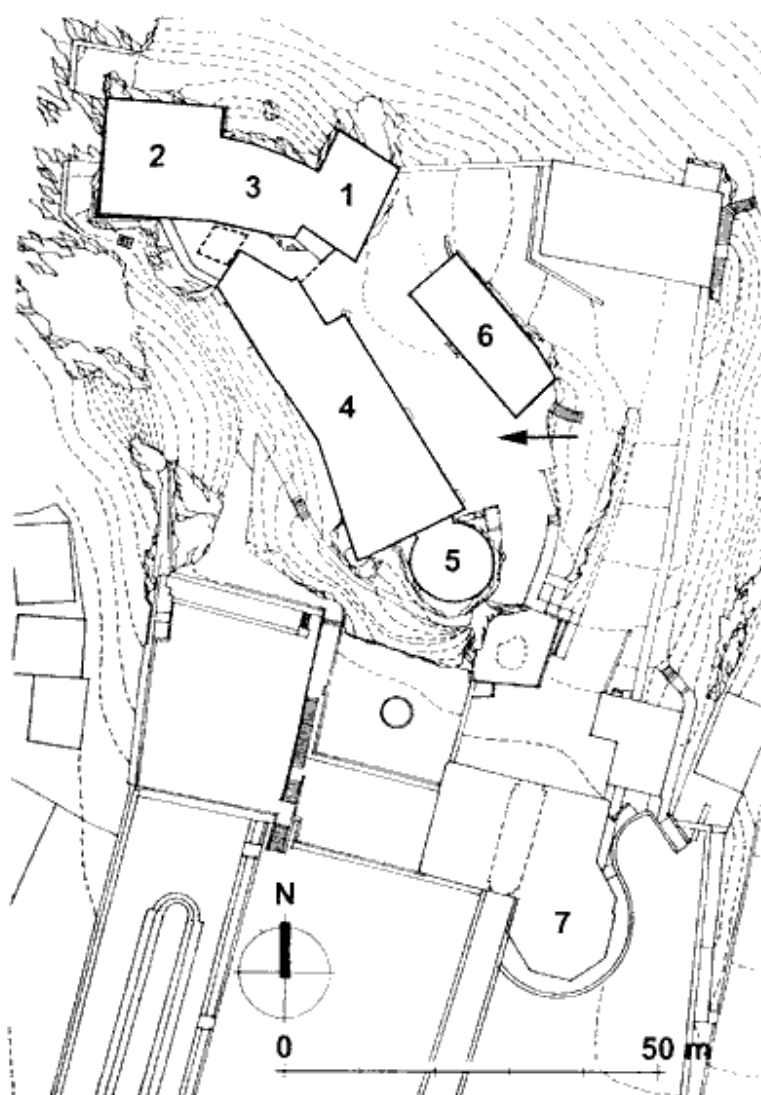
Spojovací křídlo mezi donjonem a kaplovou věží je pozdním doplňkem, kterým byl horní hrad integrován do jednoho bloku teprve v pozdní gotice. Této fázi, jejíž vznik je určen datem 1524, přísluší suterén, zvýšené přízemí a 1. patro. Jak ukazují výsledky průzkumu, byla stavba, alespoň co se týká zděných částí, 1. patrem dovršena. Zde se nacházel jednotný prostor sálu srovnávající se úrovní s tribunou v kapli a s 1. patrem donjonu. Saské ovlivnění této fáze se nejvýrazněji projevilo na nových portálech vchodů do kaple a do obytné věže. V rozmezí let 1537 a 1547 bylo spojovací křídlo zvýšeno nástavbou dalšího podlaží, které opět obsahovalo jednotný prostor - sál. Nově tehdy byly sály v 1. a ve 2. patře propojeny schodištěm, jehož objekt byl vně stavby vložen na pas klenoucí se přes kout mezi spojovacím křídlem a kaplovou věží.

Hrad, na kterém od roku 1547 probíhaly jen utilitární úpravy, byl vážně poškozen za třicetileté války. Už

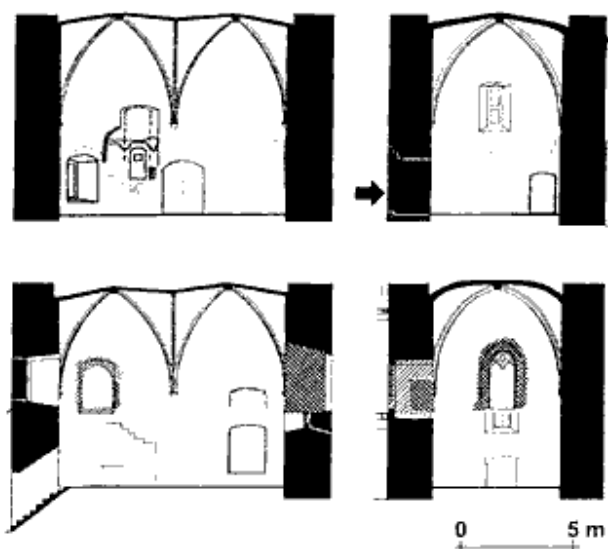
v roce 1641 či krátce po tomto datu proběhla jeho rozsáhlá oprava, která si nekladla vyšší výtvarné cíle a byla zaměřena na fyzické přetrvání stavby. Z té doby se zachoval krov kaplové věže a ve spojovacím křídle stropy obou sálů a krov. Donjon, opravený v téže době, byl opatřen dnešním krovem roku 1720, když před tím delší dobu opět postrádal zastřešení.

Bečovský hrad typologicky spadá do skupiny bergfritových dispozic, které u nás ve 13. a 14. století byly převažující formou šlechtického hradu. Vzhledem k jeho poměrně pozdnímu vzniku v několika po sobě následujících etapách kolem poloviny 14. století a k potenciálu významných stavebníků nepřekvapuje rozvinutí základního schématu a projevy nadstandardu v utváření kaple i v neobvykle vysoké obytné kapacitě donjonu.

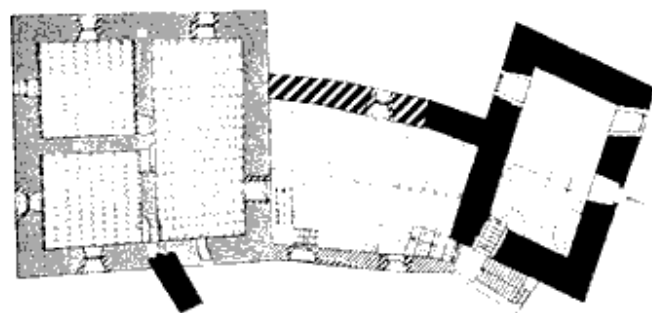
J. Anderle

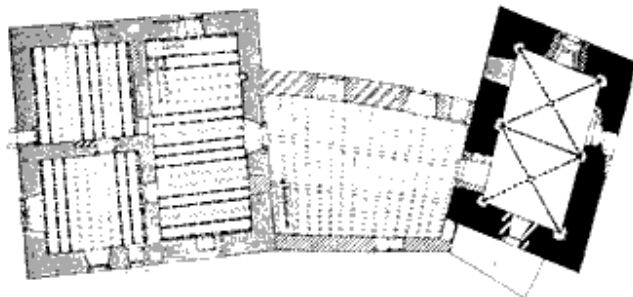
Obr. 4: Bečov hrad a zámek, situace. Šedě je označen východní úsek hradby jádra hradu; šipka označuje přibližnou polohu středověké brány do jádra; 1 - kaplová věž, 2 - donjon, 3 - spojovací křídlo, 4 - tzv. Pluhovské domy, 5 - bergfrit, 6 - klasicistní novostavba stáji, 7 - věž harokního zámku nastavěná na renesanční bateriovou věž nad šijovým příkopem.

Obr. 17: Bečov, horní hrad, kaple. Zleva doprava, shora dolů: stěna východní, jižní, západní, severní. Šipka označuje původní vstup. Křížem šrafované zásahy po zřízení kaple, pravděpodobně do r. 1400; šrafované úpravy r. 1524; šedě zásahy z 19. století a novodobé. Konstrukce v řezu nejsou analyzovány!

Obr. 6: Bečov, horní hrad, přízemí.

Obr. 7: Bečov, horní hrad, 1. patro.

Dvůr a zámek Krukanice

Dvůr tepelského kláštera. Dne 27. 7. 1671 zapálil úder blesku v pravé poledne zámek i hospodářský dvůr a obé vyhořelo. Později došlo k opravě a již r. 1680 zde fungovalo filosofické a teologické učiliště kláštera. Od roku 1698 nechal opat Raymund II. stavět novou zámecnou budovu. Později je zámek nazýván „residentia“ a mimo jiné zde zemřel v roce 1741 další tepelský opat Raimund III. V letech 1690-1700 projektoval pro klášter Teplá vesměs Kryštof Dientzenhofer, provádějícím stavelem či polírem byl Wolfgang Braunbock.

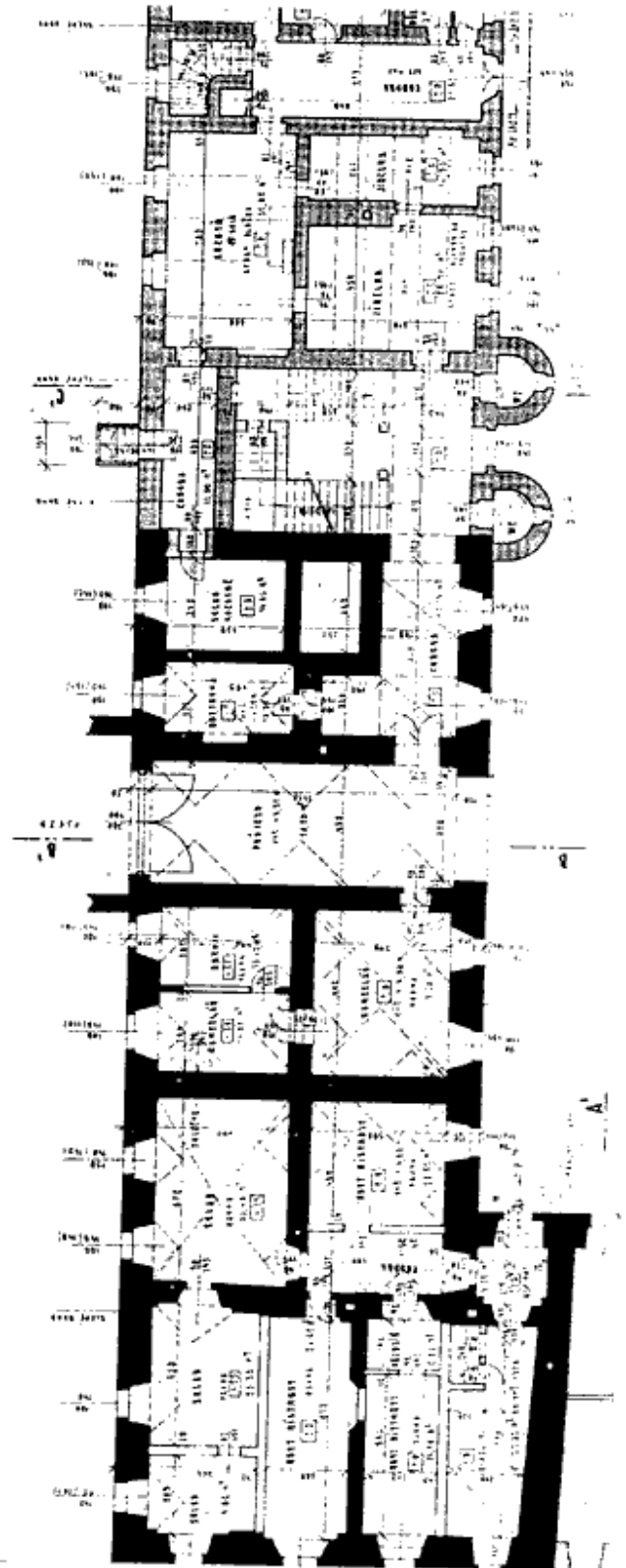
Patrová budova na půdorysu L stojí v čele rozlehlého hospodářského dvora. Průčelí obrácené směrem k obci je devatenáctiosé na levou stranu dodatečně rozšířené. Okna v ostěních zdobena uchy a klapkami. Vjezd zaklenut stlačeným obloukem. Fasádu člení liseny a římsy. Valbová střecha. Na dvorní straně dodatečné arkýřové přístavky. V přízemí původní části zámku jsou křížové klenby a klášterní klenby s výsečemi. V dodatečně připojeném dílu jsou rovné stropy. Zde je náročně řešené trojramenné schodiště nesené toskánskými sloupy. Malovaný strop se štukovou dekorací.

Archiv NPÚ

Hospodářský dvůr chotěšovského kláštera „Gigant“ v Záluží

Nedaleko Chotěšova, asi 7 km severovýchodně, dodnes upoutává pozornost zdaleka viditelný rozlehlý hospodářský dvůr, příznačně zvaný Gigant. Jeho výrazná barokně členěná fasáda dokládá nejvýraznější etapu jeho historie, která však má mnohem starší počátky. Doklady o dlouhodobém osídlení v prostoru dvora se podařilo nalézt přímo v hlavní obytné budově po sejmutí podlahových zásypů v přízemí. Kromě pravěkého zahloubeného, zřejmě obytného objektu z doby bronzové bylo v celé ploše množství středověké keramiky. Její datování do 13. - 16. století odpovídá kontinuitě středověkého osídlení, které je možno spojovat již přímo s existencí hospodářského dvora kláštera v Chotěšově. Ve 14. století došlo zřejmě k obvyklému emfyteutickému vysazení vsi, v souvislosti s klášterní kolonizací byl založen hospodářský dvůr. V chotěšovském urbáři z roku 1367 je uváděna robotní povinnost ke dvoru v Záluží. Ten potpomáhal k významným hospodářským složkám klášterního majetku a tato situace byla dále zdůrazněna vývojem v 17. století. Nelze vyloučit, s ohledem na malý počet selských dvorů, kdy k roku 1654 jsou v berní ruce uváděni pouze 4 sedláci a chalupník, že ve vsi měl klášterní poplužní dvůr dominantní postavení již ve středověku. Jeho podoba i umístění je ověřitelná jedině na základě archeologických nálezů.

Detailnější představu o barokní stavební etapě nám dnes poskytuje pouze dochovaná obytná správcovská budova se sýpkou. Mohutná, hmotově sjednocená stavba má charakter barokního zámečku, který je dominantou areálu. Podle vročení dochovaného na vnitřních kamenných portálech byla tato část vystavěna za chotěšovského probošta

Krukanice – zámek. Půdorys přízemí. Dole předbarokní jádro, nahoře přístavba z 19. stol.

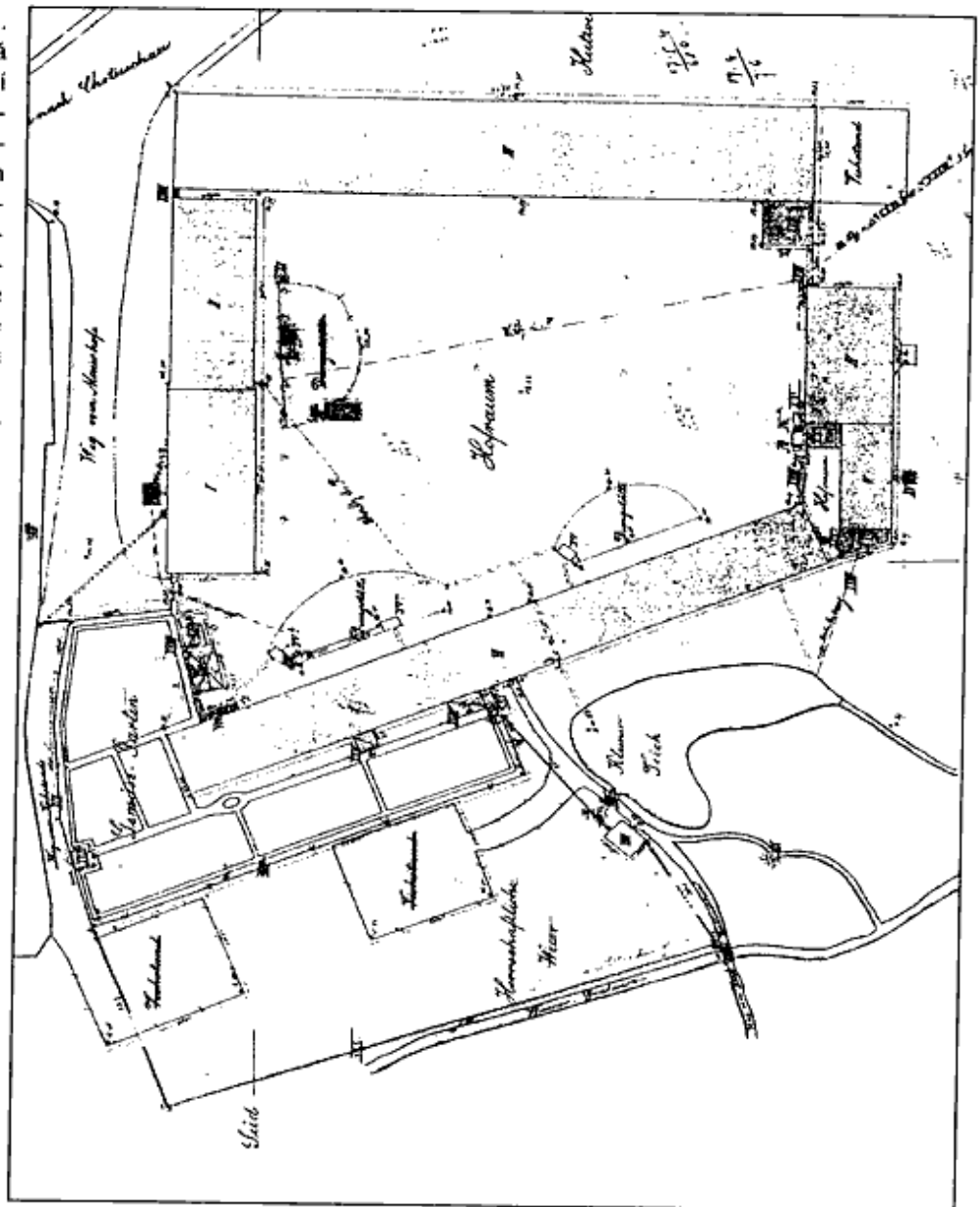
Dominika Peterky v roce 1712. Během celkové opravy, která byla zahájena po navrácení zdevastovaného majetku restitučním, se podařilo dokumentovat řadu pozoruhodných stavebních detailů, které přispívají k poznání především barokní podoby objektu. Ze starších stavebních pozůstatků je nutno zmínit nálezy druhotně použité kamenické články s gotickým okosením hran, které pocházejí z období 15. až počátku 16. století, jejich původ však nelze zcela spolehlivě vztáhnout k předchůdci dnešní stavby. Její výstavba probíhala v době intenzivních úprav nedalekého kláštera a kamenické články mohou pocházet odtamtud.

Z barokní stodoly zůstaly zachovány pouze obvodové zdi, krov pochází z 19. století zřejmě z doby rozsáhlých úprav po roce 1865. Staršího původu je však nyní obnovená výzdoba venkovní fasády tvořená omítkovými velkými zrcadly s horní plochou (a původně zřejmě i dolní) zvlněnou do tvaru oslího hřbetu, odlišnými červeným nátěrem.

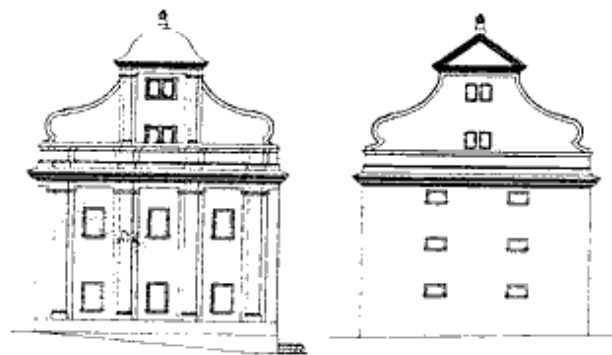
Po roce 1865 byly vystavěny podél dvou stran dvora nové objekty, které daly areálu současnou tvář. Na počátku 20. století došlo k dalším úpravám, zejména ve využití jednotlivých objektů. Po pozemkové reformě po roce 1920 byl oddělen z velkostatku i dvůr Záluží I (Gigant). Po skončení II. světové války byl pak využíván bez průběžné údržby dále k zemědělským účelům a zcela zdevastovaný, ovšem stále se statutem kulturní památky, předán v rámci restitucí potomkům původního vlastníka.

Nákladná rekonstrukce, která probíhá již deset let, postupně směřuje k celkové rehabilitaci dvora do podoby dané poslední velkou úpravou po polovině 19. století s vyzdvižením barokních architektonických hodnot. Výsledky rekonstrukce představují kvalitní příklad obnovy funkčního historického zemědělského dvora s důsledným uchováním jeho mimořádných památkových hodnot. Přístup vlastníka pak ukazuje příklad hodný následování při obnově hospodářských dvorů, které jsou dlouholetou devastací postiženy nejvíce a jsou dnes nejohroženějším typem českých památek.

T. Karel

Záluží, dvůr Gigant, výřez ze situačního plánu přestavby z r. 1865, nový stav, bez zakreslení bouraných objektů (SOA Plzeň).

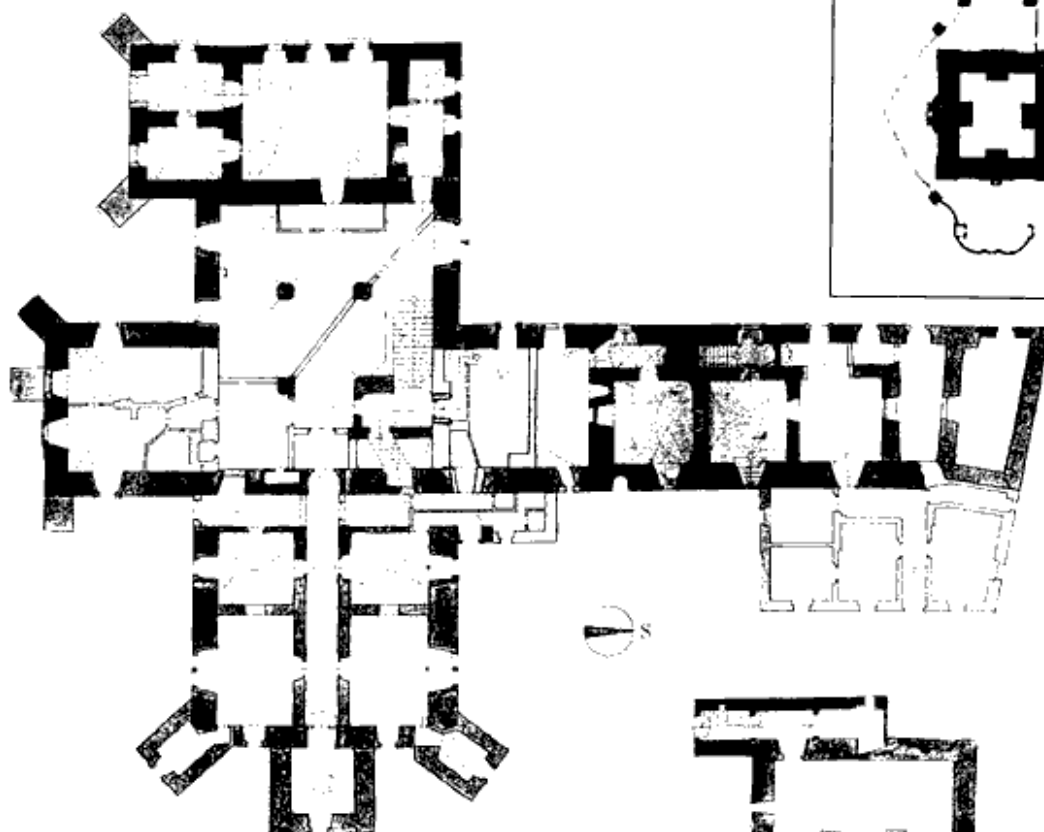
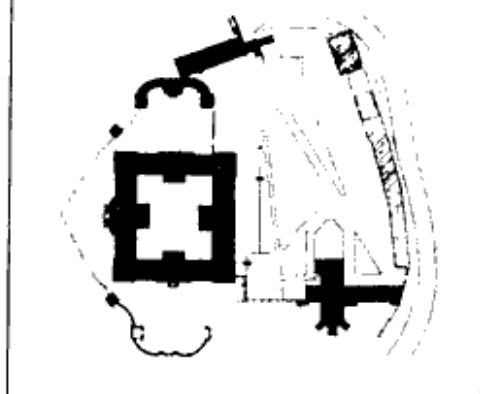
Záluží, dvůr Gigant, stavební výkres pohledů na štíty obytne budovy (vlevo) a přilehlé sýpky

Kláster Chotěšov - prelatura

Prelatura chotěšovského kláštera byla dílem špičkové úrovně. Ojedinelá a precizně provedená dispozice dokumentuje estetický záměr stavitele. Zachované architektonické detaily nasvědčují, že šlo o projev vysoce progresivní slohové orientace. Tyto rysy řadí stavbu k nejvýznamnějším realizacím české monastické architektury předhusitského období. Druhé hodnotové těžiště stavby představuje její pozdně renesanční obnova na počátku 17. století, pozoruhodná jak dispozičně (obnova gotické křížové dispozice, rozvrh vstupní haly), tak některými detaily (gotizující klenba kaple sv. Víta, její jónské konzoly atd.) Pozoruhodně propracované bylo řešení urbanistického působení objektu, jak dokládá trojvěžová kompozice východního průčelí hlavního křídla. Gotizující motivy této renesanční obnovy jí dovolují řadit k projevům renesančního historismu, který je slohově zajímavým a doposud málo zpracovaným fenoménem. Barokní zásahy ve stavbě mají pouze průměrnou hodnotu.

Nahoře josefské vojenské mapování, dole současná dispozice.

*Chotěšov - proboštství.
Nahoře přízemí, vpravo první
a druhý suterén.*

Podklady SÚRPMO 1984.

